

УДК 339.924

Мислюк Ю. В.

МОДЕЛЬ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У дослідженні узагальнено модель європейської інтеграції країн Центрально-Східної Європи, проаналізовано фактори, які вплинули на процес інтеграції, визначено інтеграційну стратегію. Зауважено, що важливе значення для політичної інтеграції мали демократичні трансформації та ринкова економіка.

Ключові слова: Європейський Союз, європейська інтеграція, розширення на Схід, Центральна та Східна Європа, ринкова економіка, демократія.

Мысльюк Ю. В. Модель интеграции стран Центрально-Восточной Европы в Европейский Союз

В исследовании обобщена модель европейской интеграции стран Центрально-Восточной Европы, проанализированы факторы, которые повлияли на процесс интеграции, определена интеграционная стратегия. Замечено, что большое значение для интеграции имели демократические трансформации и рыночная экономика.

Ключевые слова: Европейский Союз, европейская интеграция, расширение на Восток, Центральная и Восточная Европа, рыночная экономика, демократия.

Myslyuk Y. V. Model of integration of Central and Eastern Europe to the European Union

In the research, the model of European integration of the countries of Central and Eastern Europe is organized, the factors that influenced on the process of integration are analyzed and integration strategy is defined. It is determined that importance for political integration had democratic transformations and the market economy.

Key words: European Union, European integration, enlargement to the East, Central and Eastern Europe, the market economy, democracy.

Інтеграція як процес створення та розвитку інтенсивних та різноманітних моделей взаємодії між в минулому конфліктними акторами стала головною характеристикою міжнародних відносин після закінчення періоду «холодної війни». З одного боку, відбувається глобалізація економічних зв'язків і стирання національних відмінностей у процесі поширення масової культури, з іншого, все наполегливіше заявляють про себе нові дійові особи на міжнародній арені: транснаціональні корпорації, неурядові організації, регіональні та місцеві органи влади. У своїй діяльності вони прагнуть вийти за рамки національних держав, що ставить світову спільноту перед необхідністю вироблення нових правил і механізмів регулювання взаємовідносин. Ці два тісно переплетених і взаємозалежних процеси викликають власне неоднозначне ставлення: від край негативно до оптимістичного. Безперечно лише те, що в центрі дискусії перебуває доля національної держави, що почала втрачати свою роль суб'єкта міжнародних відносин.

Об'єктивною основою інтеграційних процесів у сучасному світі є тенденція до інтернаціоналізації суспільного життя. Економічний аспект цієї тенденції пов'язаний зі швидким збільшенням обсягу промислового виробництва під впливом науково-технічного прогресу і швидким розширенням міжнародної торгівлі. Розвиток інтеграційних процесів відбувається під впливом не лише економічних чинників. Важливим компонентом загального інтеграційного процесу в Західній та Центрально-Східній Європі є політична інтеграція.

Для ЄС характерне постійне посилення ролі на світовій арені, а також процес

розширення. Об'єднання залучає до себе все нові держави в Східній Європі. Процес розширення ЄС обумовлений низкою причин, але вважається, що серед них домінують економічні і геополітичні причини.

Входження країн Центральної та Східної Європи до Європейського Союзу – один з епізодів (достатньо вагомих) гігантської трансформації міжнародно-політичного, економічного, культурного життя кінця ХХ – початку ХХІ століття. «Східне» розширення ЄС аж ніяк не самостійне, незалежне від інших подій явище світової економіки та політики. Це результат тектонічних зрушень, «сейсмічна» зона яких, на перший погляд, лише опосередкованим чином торкалася регіону Центрально-Східної Європи. «Східне» розширення Європейського Союзу суттєво вплинуло і на міжнародне становище власне міждержавного утворення, і на зовнішню політику його «старих» та «молодих» членів.

Теоретичне дослідження політичної інтеграції передбачає аналіз цього соціального явища також і в якості складної соціальної системи. Відсутність однакового трактування самого поняття «політична інтеграція» нерідко призводить до того, що різні дослідники говорять по суті про різні речі, хоча і користуються однаковими термінами для їх позначення. Поняття «інтеграція», якщо говорити про нього в загальному плані, в категоріях системного підходу, позначає становлення деякої цілісності, стан зв'язаності окремих диференційованих частин в ціле, а також процес, що веде до такого стану. Поняття «інтеграція» має подвійний сенс, вважає Т. Парсонс: воно означає деяку міру «сумісності компонентів системи» і, разом з тим, підтримку умов, які зберігають специфічність системи відносно її оточення [6, с. 67]. Трактування інтеграції М. Капланом більш спрощена: інтеграція, на його думку, має місце при об'єднанні двох або кількох одиниць в ціле, а також «при поглинанні однією системою інших» [5, с. 31].

Інтеграція в міжнародне життя стає в деякому сенсі своєрідною мірою «системності»: група держав може, на нашу думку, розглядатися як інтегрований комплекс тоді, коли вона починає функціонувати як деяка система. Однак таке розуміння інтеграції потребує подальшої конкретизації. Наявність системної пов'язаності і взаємопов'язаності є загальною характеристикою координації елементів системи. Ставити знак рівності між поняттями «міжнародна система» і «міжнародна (міждержавна) інтеграція» немає ніяких підстав. Інакше саме існування глобальної системи міждержавних відносин свідчило б про «інтеграції» всіх держав світу, що входять в цю систему.

Сучасні дослідники намагалися врахувати основні недоліки федералістських, функціоналістських та неофункціоналістських досліджень європейської інтеграції й використати найбільш життєздатні та перевірені практикою положення.

Питання євроінтеграції завжди посідали особливе місце в теорії міжнародних відносин. Проект європейської інтеграції сформувався та розвивався у відносно єдиному соціокультурному середовищі Західної Європи в умовах чіткого розподілу на ліберальний Захід та соціалістичний Схід.

Європейська інтеграція – це магістральний напрям розвитку континенту, який визначає як ситуацію в самій Європі, так і її місце в світі. Від часу заснування ЄС поступово перетворився в один з найпотужніших фінансово-економічних і політичних центрів світу, ключовий компонент нової архітектури європейської безпеки, ядро системи європейських цінностей та стандартів [1, с. 21].

На початку ХХІ ст. визначальною рисою розвитку євроінтеграційного студіювання є істотне розширення його проблематики, яке відбувається на тлі формування нових концептуальних підходів до висвітлення окремих сегментів складного процесу євроінтеграції. Водночас важливою складовою новітніх пошуків інтеграційних теорій, які адекватно пояснювали б сучасні процеси євроінтеграції чи окреслювали напрямки її розвитку в майбутньому, є усвідомлення поліваріантності тлумачення ролі і значення суб'єктів міжнародних відносин.

Як у ХХ ст., так і нині ключовим питанням теорій інтеграції є роль і значення держави-

нації у формуванні теоретичних підвалин європейського інтеграційного процесу. Широка палітра теоретичних моделей інтеграції – це наслідок їх еволюції у суперечливому процесі практики міжнародних відносин. І важливим все ще лишається питання ролі і значення держави-нації в інтеграційному об'єднанні, в даному випадку в рамках ЄС.

У меті дослідження концентрується увага на взаємозалежності політичних і економічних зв'язків, оскільки в комплексі ці питання поки мало досліджені. В останні ж десятиліття спостерігаються процеси конвергенції між політичними, економічними та соціокультурними сферами. Реальна картина, в підсумку, вимальовується при дослідженні взаємозалежностей та взаємовпливу цих факторів. Цим пояснюється актуальність і значимість поставленої мети.

У політичній площині у 1990-ті рр. поняття «Центральна Європа» слугувало тому, щоб об'єднати ймовірних кандидатів на вступ до ЄС і відокремити їх від країн СНД. Однак наприкінці 90-х років, за образним висловом Чапи Дупчика, це поняття піддалося інфляції. Країни, що прагнули до ЄС і НАТО, вважали один одного, скоріше, конкурентами, ніж партнерами, і прагнули не згадувати про спільну регіональну належність. Німеччина, через яку здійснювалися контакти з Заходом, не була зацікавлена у відновленні особливого Центральноєвропейського регіону [4, с. 105].

Слід зазначити, що серед дослідників немає однастайності щодо визначення країн, які складають даний регіон. Серед існуючих підходів можна виокремити вузьке і широке розуміння меж регіону. У вузькому розумінні регіон Центрально-Східної Європи обмежується лише 4 країнами: Польщею, Угорщиною, Чехією і Словаччиною. Як пояснює професор Університету м. Лейсестер (Велика Британія) Адріан Хюде-Прайс у своїй книзі «Міжнародна політика Східно-Центральної Європи», зазначені держави утворюють спільну регіональну ідентичність, яка виділяє їх від країн Західно-Центральної Європи (Німеччина та Австрія), колишніх членів СРСР (Росія, Україна, Білорусь, Молдова та Балтійські країни), країн Південно-Східної Європи та Балкан (Румунія, Болгарія, Молдова, Словенія, Сербія, Хорватія, Албанія, Греція). На думку автора, нові демократії Польщі, Угорщини, Чехії та Словаччини безперечно поділяють певні характеристики та проблеми з іншими постсоціалістичними країнами, але, незважаючи на це, вони формують особливу групу країн, що обумовлюється унікальністю їх культури та історії, проведенням успішних економічних та політичних реформ, особливо тісними відносинами із Заходом [3, с. 21].

З 2004 р. регіон ЦСЄ інституційно включається в цей процес у результаті так званого «східного» етапу розширення Європейського Союзу. «Східна» п'ята хвиля розширення дала «зелене світло» на членство в ЄС таких країн, як Естонія, Латвія, Литва, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина, Чехія, а також двом країнам з іншого географічного регіону, Середземномор'я: Мальті та Кіпру. Інтеграція в ЄС Болгарії та Румунії, що відбулася 1 січня 2007 р., також розглядається як складова частина п'ятої хвилі розширення. Таким чином, Європейський Союз виробив і реалізував нову модель інтеграції з регіональною специфікою – для простору ЦСЄ.

Обіцянка розширення ЄС свого часу дала країнам Центрально-Східної Європи надію на зміну їх положення як периферійних країн. Членство в ЄС можна розглядати як «повернення до Європи». Це виражається в дискурсі, що підкреслює важливу емоційну рушійну силу прагнення країн Центральної та Східної Європи до інтеграції і зміцнення своєї ідентичності.

Розробку Копенгагенських критеріїв в інтеграційній політиці союзу можна вважати своєчасною ініціативою в умовах, коли на початку 90-х членство в ЄС стає привабливою і бажаною метою для багатьох країн, причому не тільки ЦСЄ. Нова хвиля розширення могла з головою накрити об'єднану Європу, паралізувавши роботу організації. Але критерії носять досить абстрактний неопераційний характер, а рішення ЄС про членство, як і раніше, залишається політичним.

Суспільно-політичні трансформації, що відкрили нову главу в історії багатьох європейських країн, намітили й основний вектор їхнього розвитку – повернення до «нормальності», причому критерієм останньої є норми життя, що прийняті в Західній Європі.

Так зване «повернення до Європи» імпліцитно означає, що фактично колишні європейські соціалістичні країни з неї і не виходили. Разом з тим, на думку польського філософа В. Кауте, ситуація не настільки очевидна, і «повернутися» до Європи не так і просто. Повернення до Європи означає, фактично, використання і впровадження стандартів західноєвропейської культурної традиції, яку пов'язують з гуманізмом, правами людини, неприйняттям будь-яких форм тоталітаризму, визнанням суверенних прав кожного народу, законів ринкової економіки. Слід звернути увагу, що далеко не всі дослідники погоджуються з необхідністю включення країн Центрально-Східної Європи в процес європейської інтеграції. Нерідко щодо цих країн говорять про необхідність «третього шляху». При цьому, як зазначає польський історик Кауте, під «першим шляхом» розуміється західноєвропейський лібералізм, який не приживається на центрально-східноєвропейському ґрунті, що не приймає нічим не обмежену свободу особистості, нерегульований ринок, комерціалізацію усієї сукупності суспільного життя, індивідуалізм.

До особливостей моделі інтеграції країн Центрально-Східної Європи відносимо:

- політико-економічні взаємозв'язки Західної та Східної Європи будувалися з 1989 р. не з чистого аркуша, а мали під собою базу і тривалу історію навіть в умовах блокової системи;
- кожна країна ЦСЄ обрала свій шлях в плані демократично-ринкових реформ, при цьому більш ранній вступ на шлях реформ, в результаті, не гарантував їх успішного проведення в подальшому;
- у кожній великій країні Західної Європи сформувалася своя позиція щодо прийняття до ЄС країн ЦСЄ, при цьому найбільш зацікавленою в розширенні Євросоюзу була Німеччина;
- рух ЦСЄ в бік ЄС відбувався паралельно з участю країн ЦСЄ в регіональних блоках та об'єднаннях з країнами Західної Європи, що забезпечувало в подальшому більш м'яку інтеграцію в ЄС;
- успіх реформування економік країн ЦСЄ став визначальною складовою їх інвестиційної привабливості;
- з багатьох економічних параметрів країни ЦСЄ не відповідали рівню ЄС на момент вступу: розширення мало більшою мірою політичне, ніж економічне значення.

Отже, порівнюючи особливості інтеграційної моделі країн ЦСЄ в трансформаційних контекстах з точки зору мотивації ЄС на розширення, слід зазначити, що в обох випадках переважали політичні причини: підтримка політичних реформ і процесу демократизації, переважання довгострокових політичних інтересів ядра Європи щодо нових країн-членів. З точки зору інструментів, які були використані в реалізації політики розширення, також спостерігається загальний підхід, який полягає у встановленні асоційованих відносин з країною-претендентом, тривалому перехідному періоду, щедрій фінансовій підтримці. Ця інформація дозволяє зробити прогноз про застосування цих же універсальних інструментів у разі нового розширення Європейського Союзу з приєднанням перехідних суспільств.

У політичному контексті на основній частині території Європи складається гегемонія ЄС, що надає йому якісно новий міжнародний статус і зміцнює позиції. Включивши до свого складу країни Центральної та Східної Європи, ЄС в перспективі, ймовірно, буде відігравати більш активну роль при прийнятті глобальних рішень і зміцнить свої позиції в таких міжнародних організаціях, як СОТ, МВФ та НАТО. Певною мірою це можна розглядати в якості довгострокових інвестицій ЄС.

Отже, східноєвропейське розширення стало для Євросоюзу великомасштабним процесом. До цього ЄС вів переговори про інтеграцію з одним, двома, в крайньому випадку з трьома кандидатами одночасно і, якщо раніше процеси розширення і поглиблення чергувалися, то тепер вони відбувалися паралельно. Розширення ЄС у східному напрямку нерідко називають «подвійним розширенням». На цей раз рішення про прийом нових членів було чисто політичним, але політичне рішення про розширення ЄС на Схід спиралося на вже існуючі економічні зв'язки з країнами ЦСЄ, а основи для економічної і політичної інтеграції країн Центральної та Східної Європи з Європейським Союзом створювалися поступово. В моделі

інтеграція країн ЦСЄ та входження їх до Європейського простору відбувається одночасно за наступними основними напрямками:

- долаються (нівелюються) історично сформовані відмінності в рівнях розвитку продуктивних сил окремих європейських країн;
- вирівнюються рівні розвитку і ступінь зрілості виробничих відносин у різних європейських країнах;
- зближуються умови матеріального та культурного життя народів усіх країн Європи;
- формується єдиний європейський ринок.

Таким чином, підводячи підсумки розширення Євросоюзу на схід, необхідно відзначити, що в першому десятилітті ХХІ ст. далеко не все в рамках цього процесу йшло гладко як в економічній, так і в політичній сферах. Доводилося враховувати очевидний поділ на більш розвинені і менш розвинені держави, а звідси – не завжди їх рівні можливості. Необхідно було рахуватися і з протидією опозиційно налаштованих у ставленні до процесу розширення політичних кіл в окремих країнах, як «старих», так і нових членів ЄС. При цьому ставало все більш очевидним, що Європейський Союз не зможе ефективно функціонувати, якщо не будуть проведені реформи європейської фінансової системи і соціального забезпечення, конституційна та інституційна реформи.

Список використаних джерел і літератури

1. Буряк П. Ю. Європейська інтеграція і глобальні проблеми сучасності / П. Ю. Буряк, О. Г. Гупало. – К. : Хай-Тек Прес, 2008. – 352 с.
2. В'юницька О. І. Аналіз концептуально-теоретичних підходів до визначення поняття Центрально-Східна Європа / О. І. В'юницька // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2002. . – Вип. 33. – Ч. 1.
3. Каганов Ю. О. Центрально-Східна Європа як історичний регіон: зміст та еволюція концепції / Ю. О. Каганов // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя : Просвіта, 2005. – Вип. ХІХ. – С. 333–341.
4. Хаванова О. В. Центральная Европа как уходящая натура? (Некоторые итоги дискуссии последних десятилетий в венгерской историографии) / О. В. Хаванова // Политическая наука. – 2001. – № 4.
5. Kaplan M. System and Process in International Politics / M. Kaplan. – N.Y., 1957. – 351 p.
6. Parsons T. The social System / T. Parsons. – N.Z., 1963. – 423 p.